

Uz drugi svezak „Pomorske enciklopedije“

Bernard Stulli, Zagreb

I drugi svezak »Pomorske enciklopedije« Leksikografskog zavoda FNRJ u Zagrebu ispunio nas je opravdanom radošću, kao daljnji rezultat u ovom velikom enciklopedijskom pothvatu, koji znači u punom smislu riječi događaj u našem pomorskom životu. Izvršna oprema ovoga sveska, kao i onog prvog, čine ovu publikaciju zaista reprezentativnom.

O općem značaju i potrebi »Pomorske enciklopedije« dosta je već rečeno, pa ne treba to nonavliati. Upozorili bismo samo na slijedeće: u Komisiji za međunarodno pravo OUN prošle godine izrekao je i napisao profesor J. P. A. François, čuveni stručnjak za međunarodno pomorsko pravo, među ostalim i to da su Švicarska i uz nju Jugoslavija nepomorske države. Ne mislimo uvaženom stručnjaku dijeliti lekcije iz geografije, no možda bi i ova naša »Pomorska enciklopedija« mogla pomoći da ti stručnjaci što dijele svjetska mora i razrađuju, vjerojatno prije svega, stručno, neke svjetske pomorske odnose, saznaju što god i o Jugoslaviji, njenom položaju i njenim narodima, koji nisu od jučer na moru niti su nepoznati pomorskom svijetu. Tim više pažnje treba dakle obratiti sadržaju naše Enciklopedije.

U sadržajnom pogledu ovaj je drugi svezak »Pomorske enciklopedije« izrazitije »pomorski« od prvoga. Njeđa naime nisu opteretili brojni geografski opisi i građa, koja je bila neizbježna u prvom svesku radi opisa gotovo svih kontinenata, što su tamo obrađeni. S druge strane on sadrži niz važnih, opširnih i solidno obrađenih natuknica, kao što su na pr.: »brodar«, »brodarska poduzeća«, »brodogradilište«, »brodogradnja«, »brodovi specijalni«, »brodske isprave«, »čamac«, »dok«, »dno mora«, »dubinomjer«, »električni uređaj broda«, »elektronska navigacija«, i t. d., koje široko zadovoljavaju pomorski interes i daju posebnu vrijednost ovom drugom svesku »Pomorske enciklopedije«.

Ocjenjujući u cjelini sadržaj ovog drugog sveska i redaktorski posao stvaranja posebne ravnoteže i omjera pri obradi različite materije, moramo reći, da je i u ovom drugom svesku obrađeno mnogo pažnje obradi mora i pomorstva s aspekta tehničkih i prirodnih nauka. Naprotiv s gledišta društvenih nauka, osim možda pravnih, a posebno s gledišta historije i ekonomije, ne čini nam se obrada zadovoljavajućom u cjelini gledajući. Trebalo bi u tom pravcu još napora, pa da se postigne ispravniji omjer materije i potpuna obrada cjeline.

Gledajući u pojedinostima opažamo, da su se i autori i redakcija mnogo trudili da ostvare kvalitetno što bolji tekst. U tome su velikim dijelom i uspjeli, te vjerujemo, da će obrađena materija zadovoljiti i strogu kritiku. Međutim, ima prilično i takvog teksta, kojemu se mogu staviti veće ili manje primjedbe. Mi ćemo ovom prilikom, samo primjera radi, navesti nekoliko primjedaba:

Kod »Chioggie« ribarstvo je slabo obrađeno. Tko imalo pozna značaj toga ribarstva kroz posljednja dva stoljeća, ne samo za talijanski ribolov na Jadranu, već uopće za jadransko ribarstvo, pa posebno za odnose i sporove s ribarskim interesima naše obale, taj će lako shvatiti, da je tu trebalo znatno više kazati i u historijskom i pravnom, a osobito u ekonomskom smislu. Ono što je dato ni približno ne zadovoljava.

Natuknice »Collegantia« i »Consolat de mar« su previše sumarno obrađene. Ova posljednja i nedovoljno konkretno, s obzirom na to, da se radi o jugoslavenskoj »Pomorskoj enciklopediji«, t. j. materija nije kako treba dovedena u vezu s nama, s našom historijom, i to se ne može opravdati.

Bartolomej Crescenzo, s obzirom na njegovo značenje, apsolutno je nedovoljno obrađen, pogotovo kada se ta natuknica i po prostoru koji joj je dat i po načinu obrade usporedi s onim svim mogućim francuskim pomorcima, pomorskim oficirima i admiralima, kojima je dato svakako previše prostora, opširnosti i kojima je neizostavno, svakome, i slika objavljena.

Kod natuknice »Čehoslovačka« začudo uopće nema govora o toj zemlji, kao jednom od važnih mogućih dijelova »zaleđa« naših jadranskih luka, a nesumnjivo je da nas taj ekonomski aspekt pitanja kod ove zemlje prvenstveno interesira u našoj »Pomorskoj enciklopediji«, i to zanima nas: historijski, u današnjem stanju i perspektivno, s obzirom na iskustva i mogućnosti.

Kod natuknice »Cres« historijski pregled je iz nepoznatih i svakako suvišnih razloga razdvojen, jer se o njemu govori najprije u okviru geografije otoka u odlomku »povijest«, pa ponovno u posebnom odsjeku »povijest«, a k tome su »Operacije u NOB-u« izdvojene kao nešto posebno, kao da i to nije suvisla i integralna cjelina povijesti otoka. Osim toga, na što želimo posebno upozoriti, u bibliografiji se citira i upućuje i na izvjesnu talijansku literaturu, koja ima izrazito irendentistički karakter. Mišljenja smo da nije potrebno i s naše strane reklamirati takvu literaturu, upućujući čitaoce na nju.

Natuknica »Doenitz« obrađena je tako da je spomenuto kako je taj t. zv. »veliki admiral« osu-

den kao ratni zločinac. Kaže se tu za njega da je bio »dobar organizator«, a navodno da je: »Izveden, kao ratni zločinac, pred sud u Nürnbergu, osuđen...« Međutim način kako je to prikazano, odnosno stilizirano, suviše je nekako, u najmanju ruku, registratorski indiferentan. Čini nam se, da obrada ovakvih natuknica, mora biti prožeta jednim aktivnijim, određenijim i principijelnijim moralnopolitičkim stavom i ocjenom prema čitavoj onoj antiljudskoj strahoti koju predstavljaju i danas slični Doenitzi u svijetu. Te činjenice i obrazloženja treba fiksirati u ovakvim djelima trajne vrijednosti, kao što je Enciklopedija, i ne zaboravimo, da nikada nije dovoljno ponavljanja tih činjenica — osobito u današnje vrijeme kada se u svijetu obnavlja slavljenje djela i »zasluga« ovakvih »velikih admirala!«

Što se tiče obrade naše pomorske historije, moramo reći, da je osjetljiv nedostatak, što je u prvom svesku izostala natuknica »Bosna« (postoji samo Bosna — rijeka), u kojoj bi bili prikazani zanimljivi pokušaji srednjovjekovne Bosne u 14.-15. stoljeću, da se razvije u pomorsku državu, odnosno osigura svoja pomorsko trgovačka uporišta. Sada vidimo da je u drugom svesku ispuštena i »Duklja«, pa će sve to skupa prilično zamrsiti preglednu i solidnije podijeljenu obradu naše pomorske historije. Ako se naime ta ispuštena materija obradi skupno pod natuknicom »Jugoslavija«, onda će to biti preglomazna natuknica, a osim toga radi jedinstvenosti i suvislosti obrade treba sada ispustiti i sve druge natuknice, onih naših država, koje su kroz historiju držale dijelove obale i nastojale, više ili manje, oko razvoja svoje pomorske moći. Time pak ne će biti učinjena usluga našoj pomorskoj historiografiji ni dovoljnom obimu historijske obrade u »Pomorskoj enciklopediji«. Redakciji struke historija trebalo bi obratiti drugačiju i ozbiljniju pažnju.

Ovakvih primjedaba u detaljima moglo bi se dosta nanizati. Mi smo samo primera radi upozorili na neke. Teško je, dakako, kod ovako velikog enciklopedijskog djela izbjeći tome da ne bude takvih primjedaba, no treba stalno, koristeći se iskustvima, nastojati da se njihov broj smanji na minimum. Treba, znači, poštiti kriterij i kontrolu tekstova kako u redakcijama pojedinih struka, tako i pri glavnoj — općoj redakciji.

Od važnijih naših jadranskih luka obrađen je u ovom drugom svesku Dubrovnik, što čini ovaj svezak još zanimljivijim i privlačnijim.

Nakon što smo detaljno proučili tekst natuknice »Dubrovnik«, moramo nažalost reći, da nas nikako ne zadovoljava kako je prikazan pomorski Dubrovnik u ovom drugom svesku »Pomorske enciklopedije«.

Najprije neke načelne primjedbe. Ako smo općenito za drugi svezak »Pomorske enciklopedije« rekli da je i u njemu historija zapostavljena u odnosu na drugu materiju, to kod natuknice »Dubrovnik« moramo reći, da je ona naprotiv obrađena sva u duhu historizma i historiziranja, a da su podaci i prikaz novije — savremenije epohe, recimo proteklih stotinu godina života toga

grada, i prikaz današnjeg stanja, upravo beznačajni i sasvim nedostatni.

Nemalo nas je dalje začudilo što autori i redakcija daju pod natuknicom »Dubrovnik« ustvari samo nešto historije starog dijela grada Dubrovnika, mimoilazeći potpuno prikaz novijeg dijela grada i posebno lučkog predjela Gruža. Gruž kao jedina luka Dubrovnika je ispušten i isključen iz ovog prikaza, kao da je to neko posebno mjesto, posebna jedinica, koja bi se valjda imala posebno i prikazati pod »Gruž«. Zaista bi bilo zanimljivo čuti koji su to geografski, općemartimni i posebno ekonomski kriteriji (kao najvažniji za život svakog naselja), po kojima se Gruž može tretirati kao neko posebno mjesto, a ne kao integralni najorganskiji, nerazdvojivi sastavni dio grada Dubrovnika i osobito njegova ekonomskog i pomorskog života.

Dosljedno takvom stavu odvajanja Gruža od Dubrovnika, Dubrovnik naravno ne predstavlja ništa u pomorsko privrednom pogledu, kroz posljednjih stotinu godina ni danas. Kada bi netko htio saznati što znači danas Dubrovnik u pomorskoj privredi FNRJ i u sistemu njenih jadranskih luka, uzalud bi tražio podatke o tome u »Pomorskoj enciklopediji«. Ja nisam sklon, ni u kojem slučaju, da pripisujem redakciji neki namjerni pokušaj da umanjí značenje savremenog pomorskog Dubrovnika i njegove ma kako skromne pomorsko privredne funkcije, ali mislim da treba ipak javno upozoriti na potrebu temeljitog ispravljanja ovakvih propusta, jer takvo prikazivanje nikako nije usluga Dubrovniku, koji baš sada obnavlja napore oko podizanja svoje pomorske privrede.

Napominjemo još da je ranije spomenuto historiziranje veliki nedostatak i kod obrade natuknice »Bakar« u prvom svesku »Pomorske enciklopedije«. Pored toga što je historija pomorskog Bakra nedovoljno data, i tamo će čitalac uzalud tražiti podatke i prikaz značenja s a v r e m e n o g Bakra kao jugoslavenske luke. Bez obzira na to, koliko je to značenje kroz posljednjih stotinu godina i danas, ono mora ipak biti u ovakvom enciklopedijskom djelu obrađeno i statistički prikazano s potrebnim detaljima, koji ne mogu svi ući u opći i sintetički prikaz jugoslavenskih luka pod natuknicom »Jugoslavija«.

Redigiranje i onoga što je napisano pod natuknicom »Dubrovnik« u drugom svesku »Pomorske enciklopedije«, nije izvršeno sretno ni s dovoljno pažnje. Taj prikaz nije jedinstvena i logična cjelina. Ima tu suviše rascjepkanosti, ponavljanja i netočnosti. Na pr. u uvodu se tvrdi kako su geografski momenti bili »glavni uvjet« (?) veličine Dubrovnika; nabrajajući sastavne djelove teritorija nekadašnje Dubrovačke Republike autor zaboravlja — otok Lastovo; uvod u odlomak »Privreda i saobraćaj« netočan je i deplasiran, osobito u pogledu industrije; opis stanovništva je manjkav; kulturne su ustanove prikazane sasvim nepotpuno, a zaista je čudno da se ni onim specifično pomorskim kao što su: Pomorski muzej, Oceanografska stanica, Klub pomoraca, Pomorski tehnikum, Zaklada Račić, nije obratila bolja pažnja, već su neke od njih dapače potpuno zaborav-

ljene; u rubrici »Kodifikacija pomorskog prava« govori se o stvarima koje nemaju nikakve veze s kodifikacijom, a neka posebna kodifikacija pomorskog prava u Dubrovniku nije nikada ni izvršena osim ono u XIII. stoljeću u sklopu opće statutarne kodifikacije (o čemu autor baš ne govori); veliki dio teksta nije izložen pregledno kronološki da bi se vidjelo stanje stvari u pojedinim epohama historijskog razvoja, već se materija iznosi iscjepkano, često samo fragmentarno, nekad se ne vidi na koji se historijski period izlaganje odnosi, te se tu naiteže osjeća pomanjkanje redaktorove ruke; i t. d.

Prikaz dubrovačkog pomorstva za period Dubrovačke Republike, kolikogod je po izgledu zaokružena cjelina, ne može nas zadovoljiti. Historija je pomorske trgovine i pomorske plovidbe prije svega dio ekonomske historije, pa je, dakle, treba ekonomski interpretirati i prikazati je u sklopu ekonomsko historijskog razvoja, jer je bez toga ona puko nizanje fakata što se približuje ili sasvim poistovjeđuje s općom — političkom historijom, koja ekonomske momente naglašava samo u osnovnim — glavnim konturama.

Jednako tako ni pravno historijski razvoj, izložen u rubrici »Pomorsko zakonodavstvo i sudstvo« nije ispunio naše nade. I tu je prikaz prekratak; nisu iskorištene monografske predradnje: nema dovoljno preciziranja stanja po historijskim epohama; formulacije rečenica malo su teške i prelaze ponekad u izvjesnu neodređenost generaliziranjem stvari.

Sumirajući sve ove primjedbe o natuknici »Dubrovnik« moramo reći da nam je istinski žao što je prikaz historije, a pogotovo savremenog stanja pomorskog Dubrovnika u cjelini slabo izveden u drugom svesku »Pomorske enciklopedije«. Uz činjenicu da u Dubrovniku već niz godina postoje Historijski institut i Pomorski muzej, kao naučne ustanove Jugoslavenske Akademije, te uz činjenicu da u Jugoslaviji postoji razmjerno širi krug poznavalaca dubrovačke historije i savremene opće i pomorske problematike toga grada, mislimo da se ovaj posao mogao mnogo bolje organizirati i završiti sa znatno boljim uspjehom. U djelu trajne vrijednosti, kao što je »Pomorska enciklopedija«, Dubrovnik je zasluživao bolji i cjelovitiji prikaz i nadasve — više brige oko izrade i redigiranja teksta o Dubrovniku.

Da se mogu postići, iako ne savršeni, ali dobri i solidni prilozi za Enciklopediju, dokaz je onaj veliki broj kvalitetnih natuknica od kojih smo neke, opet primjera radi, uvodno nabrojili. Jednako tako, da još neke spomenemo, smatramo na pr. među ostalim i natuknice »Dugi Otok« i »Dunav«, kao solidne i tako reći besprijekorno obrađene. Šteta, ponavljamo, što se to nije postiglo i pod natuknice »Dubrovnik«.

Na temelju gornjeg iskustva s načinom prikazivanja Dubrovnika, čini nam se, da se prosvjetnim i naučnim krugovima i ustanovama dubrovačkim nameće zadaća da intenzivno nastave s brigom oko što skorije izrade solidnih diela i pregleda opće i posebno pomorske historije Dubrov-

nika. Inicijative koje su u tom smislu već ranije bile povedene i nedavno opet naglašene trebalo bi što prije početi provoditi u život. Što se tiče pomorske historije Dubrovnika, trebalo bi očekivati od Pomorskog muzeja da povede akciju, organizira rad i vodi brigu o uspješnom i vremen-ski doglednom realiziranju djela. Svakako bi trebalo nastaviti s intenzivnijom brigom oko toga, da se produži s monografijom predradnja kakvih je bilo u zborniku »Dubrovačko pomorstvo« (Dubrovnik 1952), izdanom povodom stogodišnice dubrovačke Nautike, i kakve su se počele publicirati u seriji »Građa za povijest dubrovačkog pomorstva«, koju izdaje Pomorski muzej u Dubrovniku. No osim toga trebalo bi organizirati i rad oko jednog većeg sintetičkog pregleda, gdje bi se na nekoliko stotina stranica dala, pregledno i potpuno, historijska i savremena, problematika i značaj pomorskog Dubrovnika. Možda bi se dogovorom svih interesiranih osoba i ustanova, a putem jednog nagradnog natječaja, mogla posvješiti izrada i osigurati što bolji kvalitet takve knjige. U svakom slučaju treba o ovom što bolje razmisliti i što prije prijeći na djelo.

No, i ovdje prije svega jedna načelna primjedba. Ako želimo da stvar uspije, da dobijemo što bolju i savremeno pisanu knjigu o pomorstvu Dubrovnika; ako ne želimo da se »između redaka« nienoša teksta susrećemo sa starim politikantstvom: ako se želimo kroz retke i formulacije te knjige spoticati o razne nacionalističke, idealističke i druge nenaučne skrivačice, zasjede i domišljanja (kako je to gotovo na pravilu bivalo u staroj građanskoj historiografiji), onda se u tom slučaju moramo osloniti prvenstveno na mlađe naučne radnike savremenih idejno političkih i naučnih koncepcija. Njih treba u prvom redu povezati oko toga rada, pomagati i stimulirati, a okaniti se onih štetnih teorija o »naobozvanišima« za obradu dubrovačke historije, po kojim teorijama se mlađi naučni radnici progresivne orijentacije gotovo sistematski mimoilaze kada je riječ o pisanju dubrovačke historije za udžbenike, enciklopedije i druge slične važne publikacije trajnije vrijednosti.

I na kraju još nešto. »Pomorska enciklopedija« po svojoj općoj koncepciji i stručnom nivou, kako je zamišljena i kako se postepeno realizira, predstavlja potrebno i vrijedno djelo, značajan doprinos našoj pomorskoj nauci i kulturi. No nije li njen suviše visok stručni nivo pisanja nepodesan za šire krugove ljudi, vezanih uz more i pomorstvo, odnosno zainteresiranih za znanje o moru i pomorstvu? Ne bi li za razvijanje pomorske kulture i pomorskog prosvjeđivanja tih širokih slojeva bio nama potreban i jedan »Pomorski leksikon«, u kome bi se u jednom svesku na jednodnostavan i pristupačan način dala sva važnija znanja o moru i pomorstvu? Čini mi se da bi o ovome bilo dobro povesti diskusiju putem naše pomorske štampe.